

Ez utóbbi tendenciába illeszkedik a sorozat legutóbbi darabja is, ezúttal azonban a 19. századi magyar(országi) nemzetépítés néhány empirikusan megragadható mozzanata vonatkozásában. Összefoglaló jelleggel és némileg fellengzősen úgy is fogalmazhatnánk, hogy egy olyan munkáról van szó, amelynek egyes rész tanulmányai a 19. századi nemzetépítés giga-beszédfolyamának azon partikuláris „aldiskurzusai” közül tárgyalnak néhányat meghatározott (társadalom-, illetve kultúrtörténeti) aspektusokból, melyeket akár a nemzetet megéneklő nagy kórusmű egyes szólamaihoz is hasonlíthatnánk.

Mint tudjuk azonban, a hasonlatok sántítanak, és nincs ez másként ezúttal sem. E „szólások”, a reflektált politikai gondolkodás, a tankönyvirodalom, a statisztika vagy éppen a divatról szóló korabeli diskurzus egyes szegmensei (hogy csupán néhányat említsünk) mind-mind lehetőségterei voltak a modern nemzet alakuló közösségi elképzelésének, azonban, talán a politikai gondolkodást kivéve, nem *sui generis* voltak azok, hanem inkább csak – persze különböző fokon és erősséggel – magukban rejtették a potenciált, hogy a nemzeti diskurzus 19. században

megélénkülő, mind grandiózusabbá váló folyamához hozzátegyék a magukét. A hasonlat provizórikus mellőzésével elkerüljük azt, hogy a modern nemzetet egy teleologikus folyamat végtermékeként állítsuk be, és inkább a történeti folyamat esetlegességét, sokszínűségét és soktényezős voltát hangsúlyozzuk. Ez pedig éppenséggel egy olyan mozzanat, amely a kötet egyik elméleti sarokpontját képezi, és amelyet kár lenne holmi fellengzős hasonlatok oltárán feláldozni. Már csak azért is, mert a könyv legfőbb erősségének talán éppen az tekinthető, hogy a nemzet képe konstrukciós-kollektív megalkotásának egészét, illetve annak egyes diszkurzív szegmenseit (a cím szóhasználatával élve: a „nemzeti látószöveget”) egy olyan természetes befejezetlenségben ragadja meg, amely egyrészt a folyamatjellegét és a képlékenységet húzza alá, másrészt a mozaikszerűségből adódó pluralitásra és heterogenitásra irányítja a figyelmet.

Az ideál, melyet a korabeli értelemvilág egészét domináns módon befolyásoló és meghatározó nacionalista beszédmódokban a homogenitásban és kontinuous minőségében elképzelt Nemzet testesít meg, éles ellentétben áll a partiku-

lári diskurzusok eseti sokszínűségével és szakadásával. Miközben ezek a tudatosság különböző szintjein mozogva pontosan az ideál konkrét megvalósításán fáradoznak, észrevétlen és paradox módon – végül részben mégiscsak engedve sánta hasonlatunk csábításának – éppen azokat a szólásokat testesítik meg, amelyek által a nemzet *elképzelt, szerző nélküli, polifón kórusműve* a maga elvont konkrétságában, mint *szövegek végtelen hal-maza* csendül fel.

HÖNICH HENRIK

(Szerkesztette Albert Réka, Czoch Gábor és Erdősi Péter, *Atelier Magyar–Francia Társadalomtudományi Központ, Budapest, 2010, 376 oldal, ármegjelölés nélkül*)

HANS ULRICH GUMBRECHT: *A jelenlét előállítására* *Amit a jelentés nem közvetít*

Hans Ulrich Gumbrecht Amerikában élő német irodalomtudós 2004-es könyvének magyarra fordítása mindenképpen eseménynek számít a hazai humántudományi életben. A kötet új távlatokat nyit meg az olvasó számára, párhuzamosan összegezve az európai szellem-tudományok történetében az elmúlt száz évben végbement változásokat, illetve új alternatívákat kínálva.

Gumbrecht eredetileg a hermeneutikai iskola képviselője, ám kései írásaiban erős bírálatral is illeti azt. *A jelenlét előállítása* szintén kritika a hermeneutikai iskola erős jelentéscentriskussága, az emberi elmében megteremtődő mentális struktúrák elsődlegességének túlhangsúlyozása felett. Gumbrecht hangsúlyozottan nem ítéli el a szellemtudományi iskolát, melyhez egykoron maga is tartozott, nem számol le vele, csupán bírálatral illeti, felhíva a figyelmet egyes lehetséges túlzásaira, visszasságaira. Alaptézise nem más, mint hogy az emberi létezés és értelem nem csupán elvont mentális struktúrák összessége, hanem vannak erős fizikális, a külső valóságból származó, *jelenlét* természetű aspektusai, melyeket a mentális struktúráként konstituálódó jelentések nem képesek közvetíteni.

Kötetének első fejezetében a szerző az anyagságról, a materialitásról értekezik, összegezve, voltaképpen mit is nevez nemhermeneutikai értelemben vett *jelenléthatásoknak* – az emberi szubjektumot érő olyan külső, fizikális ingereket, melyeket nem vagyunk képesek pusztán mentális síkon, nyelvileg értelmezni. A második fejezet számot vet az európai szellem-tudományok elmúlt száz-százötven évében bekövetkezett gyökeres változásokkal, a metafizikai hagyomány destrukciójával és annak következményeivel. A harma-

dik fejezetben a szerző túllép a jelentés csupán elvont, ugyanakkor a külvilághoz képest mindenképpen származtatott fogalmán, és a jelenlétre, a külvilág fizikális-materiális ingereire helyezi a hangsúlyt. A negyedik fejezet az *epifánia*, a *jelenvalóvá tétel* és a *rámutatás*, a puszta elvont keretek között létező jelentésen túli megjelenési formák lehetőségeiről értekezik, egyúttal elgondol-

kodva a művészetek és a humán tudományok jövőjéről. Az ötödik, záró fejezet a *megváltás* filozófiai fogalmával foglalkozik, feltéve a kérdést: vajon a modern ember élete teljesebb lehet-e valamivel, ha szellemi létezését nem figyelmen kívül hagyva, de valamiféle egészséges szinten visszatér a testi, fizikális létezéshez? Gumbrecht szerint fel kell ismernünk, hogy az emberi lét e két síkja egyáltalán nem zárja ki egymást, sőt inkább egyfajta kölcsönös előfeltételezettségről van szó, a létezés olyan kereteiről, amelyek között jelentés és jelenlét, mentális és materiális lét nem képzelhető el egymás nélkül.

Gumbrecht könyve persze vádolható esszéisztikus hangvétellel, túlzott szubjektivitással. E szubjektivitást azonban a szerző maga is elismeri, és már könyve bevezetőjében leszögezi, hogy bizonyos fi-

lozófiai fogalmakat egyéni értelmezésben használ, továbbá nem kíván egyetlen konkrét szellemtudományi iskola nevében sem megszólalni.

Mindazonáltal a könyv azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy nem tulajdonít magának magasztos morális értékeket, diskurzus-átformáló erőt, mindössze egy idősebb, bár kétségtelenül nagy műveltségű humán tudós meglehetősen határozott véleményét tartalmazza saját korának humántudományi diskurzusáról, illetve annak előzményeiről.

Gumbrecht a legkevésbé sem vádolható dogmatikussággal. Mindössze józan, átgondolt kritikával illeti kora szellemtudományának bizonyos irányzatait, főként a hermeneutikai iskola jelentéscentriskusságát, az emberi lét és létértelmezés materiális aspektusait figyelmen kívül hagyó tendenciáit. Korántsem elvet valamit, sokkal inkább párbeszédre, az álláspontok továbbgondolására biztat, könyve éppen ezért fontos és értékes olvasmány lehet a szellemtudományok alakulástörténetében jártas olvasók számára.

KÁNTÁS BALÁZS

(Fordította Palkó Gábor,
Ráció Kiadó, Budapest,
2011, 128 oldal, 2400 Ft)

HERBERT PAUL GRICE: *Tanulmányok a szavak életéről*

A magyarországi filozófiai könyvkiadás adósságállománya hatalmasra nőtt a rendszerváltozás után, de úgy gondolom, hogy a filozófiai érdeklődéssel megfertőzött olvasók többsége szívesen kiegyezik egyelőre olyan törlesztőrészekkel, mint amilyen például Herbert Paul Grice 1989-ben posztumusz kiadott tanulmánykötetének fordítása. Egy szépirodalmi szöveg színvonalas műfordítását is nehéz elkészíteni, nemhogy egy olyan vaskos és sűrű szakszöveget, amely magával a nyelv természetével foglalkozik. Az oxfordi indíttatású, majd a Berkeleyyn oktató brit nyelvfilozófus munkásságának foglatatát adó *Tanulmányok a szavak életéről* című kötet szövegeinek jelentését ugyanis csak úgy lehetséges visszaadni, ha a fordítók közvetítik nem csupán az angol, de a magyar nyelv legmélyén is meglévő, sajátos logikát. Márpedig ezt a jelen kötetet jegyző fordítói gárda tökéletesen felismerte, és talán még az eredetiekénél is szemléletesebb példákkal (a magyar olvasó számára mindenképp) illusztrálták a szerző gondolatmenetét. A fordítói hűség

jelentőségét már csak azért sem szabad alábecsülnünk, mert éppen a nyelvek közötti közvetítés az a terület, ahol a lehető legradikálisabban képes megmutatkozni a Grice által felvetett különbség a *valamit mondani* és a *valamit implikálni* között, igaz, egy kifejezetten meta-szinten.

Nem ez adja a kötet legnagyobb jelentőségét, inkább csak azt igyekszem jelezni, hogy éppen a közérthetővé tevés kihívása az a pontja általában véve a nyelvfilozófiával kapcsolatos szövegeknek, amelyekhez az elvontnak és száraznak tartott logikai érvelés terepnumától nem is olyan messze képes kapcsolódni a hétköznapi olvasó. A fordítás azért nevezhető jelentős adósságtörlesztésnek, mert Grice hétköznapi nyelvről vallott nézetei ma már paradigmatis elemét képezik

nem csupán a filozófiának, hanem a szinkron nyelvtudománynak és az arra épülő kommunikációelméletnek is. Vagyis a fordítással több legyet is sikerül egyszerre lecsapni, és egyszerre szolgálhat a kötet primer szöveggyűjteményként filozófia, nyelvészet és kommunikáció szakos böl-

csészeknek is.
Grice műve azonban nem univerzális mosópor, hanem egy olyan

